

Радомир Ивановић

ПИСАЊЕ КАО СВОЈЕВРСНА БОРБА ЗА ИСТИНУ

(Гане Тодоровски:
Даље од заноса, ближе до бола,
»Мисла«, Скопље, 1983.)

На основу тек објављене, обухватне, тематски и проблемски разноврсне књиге Ганета Тодоровског *Даље од заноса, ближе до бола*, као и на основу његових раније објављених књига из науке о књижевности: *Претходници Мисиркова* (1968), *Трактати о љубитељима сунца* (1974) и *Зачарани мегдан* (1979), могу се утврдити основни елементи његовог естетичког и критичког система, у мери у којој постоје.

Основне премисе система најпре се показују у глобалним идејама које Тодоровски заговара из књиге у књигу. Насупрот општој дивергенцији у свим сферама духовних делатности, он се од самог почетка залаже за процес конвергенције научних дисциплина, трага за »духовним вертикалама« и непосредно брани идеју о интегралном проучавању егзистенцијално важних проблема македонске културе, науке и уметности.

У том контексту посматрано, није случајно што Тодоровски као композициони појам употребљава синтагму »македонска тема«, јер у њој види синтезирани све глобалне идеје времена. Њега првостепено интересује »крвопис Македоније«, судбина македонске интелигенције у којој је оличена

и судбина македонског народа, односно он у једну збирку такву сабира све референце националног, политичког, социјалног и интелектуалног. Управо стога аутор сматра да »македонска тема« гарантује трајност и врхунску актуелност сваком проблему из овог тематског круга. »Тема« се истовремено показује као кохезиона сила која спаја сва три сегмента најновије књиге Тодоровског: круг тема из културне и политичке историје Македоније (а), књижевноисторијски круг (б) и круг тема из књижевне критике, схваћене у најширем контексту — као анализа писца и појава савремене македонске књижевности (ц). Стога све објављене књиге Тодоровског треба посматрати као неопходан део још ненаписане историје македонске културе и историје македонске књижевности.

У елементе система којима се актуелизује и проблематизује широк круг тема, будући да је Тодоровски у правом смислу речи полихисторик, можемо убројати још четири његова опредељења. Прво се односи на синтезу, којој претходи анализа, потпуно познавање свих релевантних чињеница потребних за уопштавање (отуда толико архивских истраживања). Друго подразумева конста-

нган аутор напор да афирмише предмет о коме пише, те се у његовим књигама најчешће среће принцип афирмације културних вредности, при чему аутор уме да направи разлику између културно-историјске и уметничке вредности. Треће обухвата одређен број књижевнонаучних парадигми које се током времена нису битније мењале. Тодоровски је противник методологије. Он истина, не игнорише ниједан аналитички метод који на било који начин доприноси целовитости проучавања, али такође и не примењује превелик број метода. Свестан да је материја којом се бави неисцрпна, он јој се често враћа и покушава да је исцрпи у што већој мери. Четврто опредељење показује како аутор нарочито инсистира на комуникативности дискурса, односно на рецепцији оствареног, јер дело не може постојати без кореспонденције са читаоцем.

Тодоровски дефинише предмет свога истраживања у овој књизи на следећи начин:

»У историјском развоју македонског народа, у току његовог постојања, култура је одиграла велику улогу јављајући се као први заштитник самосвојних белега македонског етничког елемента, показујући се као основни покретач у борби за одржавање и јачање националне егзистенције« (стр. 10).

У потпуности прихватавши Гордонову мисао да »жива култура обухвата цео живот«, он је ставио знак једнакости између живота и стварања уопште, па и стварања у сфери културе, науке, уметности и књижевности.

Своје идеје и поетолошка опредељења Тодоровски излаже живо, занимљиво, понесено. Он ангажује читаоца било да је он, читарац, сагласан са ауторовим ставовима, било да их у појединостима оспорава, јер немогуће је покренути толики број разноврсних тема и проблема а да се при томе не јаве опречна мишљења, с обзиром да се ради о тзв. вечним и аподиктички нерешивим питањима (односу регионалног у универ-

залног, реалног и фантастичног, конкретног и апстрактног, националног и интернационалног, и сл.), јер, како каже шпански филозоф Ортега и Гасет, наша поимања стварности увек су ужа од саме стварности, Евангуелина допуна књиге Даље од заноса, ближе до бола не би се толико односила на ауторова мишљења саопштена у књизи, изречена различитим поводима и различитим интензитетом, колико на она која недостају или која нису до краја дефинисана. Тим поводом и сам Тодоровски тврди како нема апсолутне, за сва времена дате и непромењиве истине.

Тако смо дошли до новог поетолошког опредељења, сажето формулисаног у следећој мисли: »Писање је својевидна борба за истину« — каже Тодоровски, указујући притом на дијалектичност процеса сазнавања егзистенцијалних законитости. Тиме он истовремено указује и на дијалектичност мишљења, па и на дијалектичност уметности и књижевности, преодолевајући одређен број животних антиномија (утврђујући, на пример, ону финонијансирану границу између животне и уметничке истине). Само настојање да се открије трајна истина, да се саопште мишљења која би, како каже Тодоровски, имала дуготрајну »употребну вредност«, упућује на једну од средишњих идеја: стваралачки континуитет!

Откривање латентних законитости стварања је превасходни задатак сваког естетичког промишљања о природи уметности и књижевности, не испуштајући из вида да су ове две области духовних делатности интегрисане у шире културни и егзистенцијални контекст. У том погледу Тодоровски је у великој мери истомисленик Антона Барца, који је науку о књижевности сматрао репрезентативном, националном науком, науком која тражи »улог црнјела бића«. Тодоровски је усвојио Барчево мишљење о »вечним маленим«, односно о специфичности тзв. малих националних литература, као и идеју да је историја књижевности репрезентативна дисципли-

пллина науке о књижевности (интересантно би било расправљати о односу Тодоровског-историцара и Тодоровског-критичара). То све потврђује кохерентност система о коме расправљамо, као и усуглашеност појединачних и општих опредељења.

У шира естетичка опредељења Тодоровског такође би требало уврстити и његово поимање најобухватније стилске формације — реализма и најшире епске форме — романа. Под непрецизним и доста распрострањеним термином **реализам** критику се разноврсна схватања која Тодоровски покушава прецизније да формулише, успоста вљајући дистинкцију између »класичног реализма«, с једне, и »новог реализма« или »вишег реализма«, с друге стране. Не сумњиво је да у систему вредности овог аутора највишу степену заузима »креативни реализам« под којим он подразумева формалну и суштинску модернизацију књижевне структуре, односно модернизацију уметности речи, у целини узето. При томе је аутор свестан, то. При томе је аутор свестан, сигурно и на основу сопственог елементарног искуства, да се књижевна структура никада не може у целини иновирати, него да се иновирају само поједини сегменти или слојеви.

У непосредној вези са теоријом реализма је и ауторов однос према роману. Он сматра да је то једино прикладна форма за изражавање комплексности живота, особито ако се имају у виду његове пластичне могућности: да се њиме изразе специфичне карактеристике новог књижевног топосима, у ужем (регионалном), или ширем (националном) смислу. Стога се, по мишљењу Тодоровског модерни македонски роман налази на врху хијерархијске лествице. Њиме се македонска књижевност »свестрано еманципује«, а он је једно и прикладна илустрација за измењен однос према стварности. Роман је синтетичка форма која асимилује друге родове и жанрове, а да при томе не губи своју аутентичност. Он је и најприкладни-

ја форма за изражавање »македонске теме«.

Када је реч о критичком систему, с обзиром да се Тодоровски уопште не ослања на временску дистанцу, да се смело и спонтано упушта у оценување најновијих и најмодернијих књижевних опредељења у моменту појављивања (Матеја Матевски, Анте Поповски, Радван Павловски, Петре Андрејевски, Ефтим Клетников и читава плејада младих песника, уз које он безрезервно стаје још при првим њиховим стваралачким покушајима), потребно је закључити да је највећи број својих критичарских опредељења аутор саопштио у два обимна програмска текста: »Читајући Чапчулета« (стр. 270-312) и »Проклетство дијаспоре« (стр. 313-381), студијама посвећеним књижевним опсима Колета Чапчуле и Божица Павловског. У њима он оумира своја критичка искуства, изјашњава се о великом броју питања из теорије прозе и теорије поезије, односно теорије критике или метакритике, полемиче са туђим ставовима и сл.

Без обзира на област, тему или жанр прилога, Тодоровски се труди да актуелизира све о чему пише. У томе, разуме се, неуједначено успева, али је евидентно да је то критичар — »читалац вишег реда«, како би рекла лубишна Исидора Секулић. То значи да је предиспониран за посао који обавља, да има живо осећање за вредности, за пулсацију књижевног текста. Он показује критичку толеранцију и за оне стваралачке поступке који, сасвим сигурно, нису из примарне сфере његовог интересовања. Добио је познат са најновијим аналитичким методама, Тодоровски ипак нерадо прибегава новим књижевним парадигмама (на пример, феноменолошкој, херменевтичкој, структуралистичкој или семантичкој анализи), превасходно задржавајући сопствену пажњу на одређен низ вредности и препуштајући се спонтаном доживљају дела.

Идеју - водилу Тодоровског критичара представља његово

ПРЕСТА
КРОВА

опредељење да сваки стваралачки чин utvrbenim мерилима — вреднује. О томе сам критичар каже: »Јер, потреба правременог доношења књиичког суда и оцене, свеједно у којем облику интерпретације, означава дефинитивно и онај неодољни императив вредновања без којег живи токови књижевне уметности не би ни имале своју неопходну логику« (стр. 314).

ПОРЕФА

Ретка су дела у савременој македонској књижевној науци која покрећу тако широк круг проблема и тема као што то чини аутор књиге **Даље од заноса, ближе до бола**. Занимљиво компонована, мада не једнако исцрпљена у свим деловима, она показује ангажованост аутора, аналитичара огромне радне енергије и за-

видне акрибије, радозналост за многоврсне проблеме нашег времена. Највреднији прилози у овој књизи — студије и огледи о Константину Миладинову, Григору Прличеву, Рајку Жинзифову, Кости Раџинчу, Николи Вапцарову, Македонском књижевном кружоку у Софији, Колету Чангуле, Божињу Павловском, Ташкву Георгиевском, Горану Стефановском, Атанасу Вангелову и другима — показује највећи број аналитичких способности Тодоровског, с једне, а у извесном смислу и домете македонске књижевнонаучне мисли, с друге стране. Они пружају читав низ неопходних информација о македонској историји културе и уметности. Њима се уједно демистификују многе историјске и научне заблуде.